

Schweisfurth⁶⁴, rozważając ten problem użył sformułowania, że prawa i odpowiedzialności w stosunku do takich zagadnień jak jedność Niemiec, ostateczna regulacja granic oraz włączenie Niemiec jako całości do systemu bezpieczeństwa międzynarodowego „spoczywają jak Śpiąca Królewna” (*the reserved Four-Power rights and responsibilities repose for the time being like „Sleeping Beauty”*), ale mocarstwa zrobią z nich użytek, gdy nadejdzie chwila zjednoczenia Niemiec. Sformułowania te jednoznacznie podkreślają sztuczny charakter koncepcji zachodniemieckich, widzących w prawach i odpowiedzialności aliantów (mających charakter wyłącznie polityczny) dowód jedności Niemiec i istnienia Rzeszy.

Władysław Czapliński

LEWICOWY RUCH STUDENCKI W BERLINIE ZACHODNIM W LATACH SIEDEMDZIESIĄTYCH

Specyficzne położenie geopolityczne Berlina Zachodniego, będącego swoistą enklawą gospodarczą i społeczną w Europie, wywarło istotne znaczenie na rozwój tamtejszego ruchu studenckiego. W połowie lat sześćdziesiątych nastąpił tu niespotykany w innych ośrodkach akademickich RFN proces lewicowej radykalizacji szerokich mas studenckich. Charakteryzował się on niezwykłą aktywnością różnych ugrupowań studenckich, w tym głównie Socjalistycznego Związku Studentów Niemieckich (*Sozialistischer Deutsche Studentenbund — SDS*). Ośrodkiem, w którym sprzeczności pomiędzy studentami a administracją uniwersytecką wystąpiły najwcześniej i przybrały później najradykalniejsze formy, był Wolny Uniwersytet Berliński (*Freie Universität Berlin — FU*). Masowy ruch protestu młodzieży zachodniobерlińskiej uległ załamaniu pod koniec lat sześćdziesiątych. Głównymi przyczynami zaniku dynamizmu i ofensywności zrewoltowanych mas młodzieży były represje ze strony aparatu państwowego, zmiana charakteru kryzysu społeczno-politycznego, sprzeczności wewnątrz samego ruchu studenckiego oraz postępująca izolacja społeczna¹.

Lata siedemdziesiąte charakteryzują się daleko idącymi przewartościowaniami oblicza ruchu studenckiego w porównaniu z okresem rewolty z lat 1967-1969. Ową ewolucję postaw studentów zachodniobерlińskich tak charakteryzował publicysta „Sterna” w 1977 r.

„Młodzież ta nie płonie już zapalem rewolucyjnym jak pokolenia lat sześćdziesiątych. Nie jest już owładnięta nadzieją, że przeobrazí społeczeństwo; nie znajduje już rezonansu wśród pokolenia dorosłych, jak swego czasu opozycja pozaparlamentarna. Wycofała się do getta, które samo sobie stworzyła, przytłoczona wrażeniem, że „Wszystko jest bezcelowe”, że „niczego przecież nie można zmienić”. Jedni tracą wszelkie zainteresowanie polityką i społeczeństwem, „wyłączają się”, inni zmierzają ku wewnętrznej radykalizacji, która sięga głębiej i szerzej niż wszystkie poprzednie rebelie”.²

⁶⁴ Th. Schweisfurth, *Germany, Occupation after World War II*. W: *Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam—New York—Oxford, t. III/1982, s. 197.

¹ Por. A. Sakson, *Ruch studencki w RFN w końcu lat sześćdziesiątych*. „Studia Nauk Politycznych” nr 3/1980.

² Por. G. Langguth, *Protest von links. Die Studentenbewegung in der Bundesrepublik Deutschland*. [W:] *Extremismus im demokratischen Rechtsstaat*. Bonn 1978, s. 176.

EWOLUCJA RUCHU STUDENCKIEGO W POCZĄTKACH LAT SIEDEMDZIESIĄTYCH

Lata 1970-1971 to kolejna faza ewolucji w ruchu studenckim. Okres od marca 1970 r. do czerwca 1971 r. określany jest przez jego działaczy jako tzw. „okres leninowski” (*leninistische Phase*). Jego główną cechą miała być próba przekształcenia ruchu studenckiego w „masowy ruch proletariacki” (*proletarische Massenbewegung*)³, który poprzez tworzenie „kadrowych partii politycznych” kontynuowałby walkę o zmianę systemu społeczno-politycznego. W myśl tych założeń „student nie jest już rewolucyjną siłą pobudzającą uciśniony proletariat, który nie zna swego położenia”, ale to „proletariat samouświadomiony jest rewolucyjnym podmiotem”⁴. W tym czasie powstało spontanicznie kilka „dogmatycznych grup kadrowych” (*dogmatische Kadergruppen*) — trockistowskich, neostalinowskich, maoistowskich, anarcho-syndykalistycznych itp., które określały się mianem „partii”. „Partie” te zrodziły się na bazie „czerwonych komórek” (*Rote Zellen*) (w 1970 r. działało ich 19 na terenie zachodniobierlińskich uczelni) oraz innych grup bazowych (*Basis-*), miejskich (*Stadt-*) oraz projektowych (*Projekt-gruppen*)⁵.

Tendencja ta była jedną z głównych przyczyn samorozwiązania SDS z powodu, jak to określano, „socjaldemokratycznej struktury” organizacyjnej, likwidacji studenckiego parlamentu (*Allgemeiner Studenten-Ausschuss* — AStA), który określany był mianem „mieszczkańsko-parlamentarnego systemu przedstawicielskiego” oraz utraty znaczenia Związku Studentów Niemieckich (*Verband Deutscher Studentenschaften* — VDS) ze swoją „nieodwracalną reakcyjną strukturą”. Okres ten charakteryzował się również rozłamem i frakcyjnością wśród różnych ugrupowań lewicowych, które były coraz bardziej wrogo do siebie nastawione i często wzajemnie się zwalczały.

Rozłam ten zapoczątkowany został podczas konferencji *Rote Presse Korrespondenz* (RPK) 6 i 7 grudnia 1969 r. w Berlinie Zachodnim. Ze zdelegalizowanej KPD wyłonił się maoistowski odłam, tzw. *Aust-Gruppe*, powstawały pierwsze „organizacje odbudowy” (*Aufbauorganisation*) oraz różnego rodzaju grupy inicjatywne. W tym czasie w Berlinie Zachodnim wykształciły się trzy następujące główne ugrupowania⁶:

1. Tzw. *ML-Gruppierung* (Marksistowsko-leninowskie ugrupowanie); określając się jako antyautorytarna grupa, ugrupowanie to wystąpiło przeciwko „starej” autorytarnej SDS. Podkreślało ono swe związki z okresem stalinizmu w latach trzydziestych w ZSRR oraz z maoistowskimi Chinami z okresu „przejściowego” w latach sześćdziesiątych.

2. *KPD/AO* — *Kommunistische Partei Deutschlands/Aufbau-Organisation* (Komunistyczna Partia Niemiec. Organizacja odbudowy) określała się jako „pierwszy etap odbudowy komunistycznej partii proletariatu”, która miała być partią kadrową, opartą na zasadzie „centralizmu demokratycznego”⁷. Trzon nowo powstałej

³ *Ibidem*. Faza ta uważana jest za piątą z kolei okres ruchu protestu. Fazy te wg. G. Langutha przedstawiają się następująco: lata 1960-1965 to faza wstępna, okres pierwszy to „koncentracja berlińska” od maja 1965 r., faza druga to „śmierć Benno Ohnesorga” — 2 czerwca 1967 r., faza trzecia to okres „rezygnacji” od marca 1968 r. do marca 1970 r.

⁴ Por. K. Hartung. *Über die langandauernde Jugend im linken Getto*. „Kursbuch” nr 54/1978, s. 183.

⁵ Por. T. Fichter, S. Lönnendonker, *Von der „Neuen Linken” zur Krise des Linksradikalismus*. [W:] *Die Linke im Rechtsstaat*. Band 2, Westberlin 1979, s. 111.

⁶ *Ibidem*, ss. 113-118.

⁷ Por.: *Vorläufige Plattform der Aufbauorganisation für die Kommunistische Partei Deutschlands (KPD/AO)*. [W:] *Die Partei aufbauen. Plattformen. Grundsatzklärungen*. Westberlin 1971, ss. 5-18.

KPD/AO, opartej na ideologii maoizmu, stanowiły wówczas silne osobowo i politycznie aktywne „czerwone komórki”. Należało do nich około 2-3 procent studentów. Np. *Rote Zelle Germanistik (ROT ZEG)* uzyskała podczas wyborów do rad wydziałów 42,6 procent głosów (na wydziale neo-filologicznym „czerwone komórki” zdobyły 35,7 procent, a na wydziale matematycznym — 31,8 procent)⁸. Aktywne były również *Rote Zelle Ökonomie (ROT ZÖK)*, *Rote Zelle Ingenieurwissenschaft (ROTZING)* oraz część *Sozialistisches Arbeiter- und Lehrerzentrum (SALZ)*.

3. Projektgrupe „Elektroindustrie” (PEI), z której wyodrębniła się później *Proletarische Linke/Parteiinitiative (PL/PI)* — Proletariacka Lewica/Inicjatywa Partyjna. Grupa ta uważała, iż sytuacja w zakładach pracy (strajki, demonstracje, itp.) spowoduje rychły wybuch rewolucji, do której przewodzenia się przygotowywała⁹. Założenie to było bezpodstawne i nierealne. Organizacja nawiązała do tradycji Komunistycznej Partii Robotniczej Niemiec (KAPD) z początku lat dwudziestych Republiki Weimarskiej. Grupy PL/PI działały głównie w dużych zakładach przemysłowych. Nadzieje na wzmocnienie walki klasowej okazały się płonne, podobnie jak próba przekształcenia PL/PI w partię klasy robotniczej. Czynniki te oraz brak zaplecza społecznego spowodowały, iż we wrześniu 1971 r. grupa ta uległa samorozwiązaniu, ogłaszając, że ponosi winę za fałszywą i szkodliwą linię PL/PI. Do głównych błędów zaliczono przecenianie rewolucyjnego potencjału i świadomości klasy robotniczej oraz wrogość w stosunku do związków zawodowych.

CHARAKTERYSTYKA UGRUPOWAN „NOWEJ LEWICY”

Powstanie i rozwój lewicowo-radykalnych ugrupowań politycznych miały miejsce również na terenie RFN i innych państw zachodnioeuropejskich (Francja, Włochy, itp.). Berlin Zachodni, podobnie jak w przypadku rewolty z lat 1967-1969, był jednak wiodącym ośrodkiem tego ruchu, stanowił centrum tzw. „nowej lewicy”. Różne jej ugrupowania miały w Berlinie Zachodnim stosunkowo najliczniejsze wpływy, były najbardziej aktywne i głośnie. Jest to istotny element w ogólnej charakterystyce stosunków społeczno-politycznych tego miasta, które począwszy od połowy lat sześćdziesiątych było nieprzerwanie głównym ośrodkiem różnego rodzaju lewicowych form aktywności politycznej. Aktywność ta była przejawem swoistej subkultury, która była charakterystycznym czynnikiem w środowisku młodzieży.

Kolejną fazę rozwoju ruchu studenckiego, a co za tym idzie „nowej lewicy”, jest okres nazywany przez G. Langgutha „fazą centralizacji” (*Zentralisations-Phase*)¹⁰, która rozpoczęła się od lipca 1971 r., kiedy to KPD/AO przekształciła się w KPD. Okres ten charakteryzował się konsolidacją jednych i podziałem innych ugrupowań nazistowskich, ukształtowanych na początku lat siedemdziesiątych. Ugrupowania te odegrały istotną rolę w ruchu studenckim, głównie w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych. Większość ugrupowań lewicowo-radykalnych wchodzących w skład „nowo-lewicowej zachodniobерlińskiej sceny” określana była często mianem „partii studenckich”. W istocie większość członków i aktywistów

⁸ Por. V. Benke, *Strategie und Taktik der Roten Zellen in Berlin*. [W:] *Die studentische Protestbewegung. Analyse und Perspektiven*. Mainz 1971.

⁹ Por.: *Plattform der Proletarischen Linken/Parteiinitiative (PL/PI)*. [W:] *Die Partei aufbauen...*, op. cit., ss. 19-41.

¹⁰ G. Langguth, *Protest von links...*, op. cit., s. 178.

tych ugrupowań wywodziła się ze środowiska studenckiego, tam też mieli pewne znaczenie. Świadczyło to bezsprzecznie o słabości i izolacji tego ruchu, który w swych programach określał się jako „representant i obrońca interesów klasy robotniczej”. Inną słabością tych ugrupowań było sekciarstwo, walki frakcyjne, podziały, dogmatyzm i izolacja oraz brak poparcia wśród szerszych rzesz społecznych. Ugrupowania te na przestrzeni lat siedemdziesiątych przechodziły szereg ewolucji i przewartościowań. Ich znaczenie i pozycja ulegały niekiedy radykalnym zmianom. Niektóre z nich przestały istnieć, inne działały nadal pod zmienioną nazwą.

„Nowo-lewicowe” ugrupowania polityczne, których założycielami byli głównie dawni członkowie SDS, a większość ich członków wywodziła się ze środowiska studenckiego, można generalnie podzielić na cztery odłamy. Są to grupy o charakterze maoistowskim, trockistowskim, anarchistycznym oraz inne ugrupowania, których nazwa związana jest z wypowiedzianym w 1968 r. hasłem tragicznie zmarłego w 1980 r. Rudi Dutschkego na temat „długiego marszu przez instytucje”. Z ugrupowania tego w połowie lat siedemdziesiątych wykształciła się tzw. „nie-dogmatyczna lewica” (*undogmatische Linke*).

Odrębną pozycję wśród lewicowych ugrupowań w Berlinie Zachodnim zajmują organizacje związane z socjaldemokratyczną SPD oraz z Socjalistyczną Partią Jedności Berlina Zachodniego (*Sozialistische Einheitspartei Westberlins — SEW*): SEW — *Hochschulgruppe* oraz *Aktionsgemeinschaft für Demokraten und Sozialisten (ADS)*.

Organizacje maoistowskie

Grupy maoistowskie — tzw. *K-Gruppen*, działające na terenie Berlina Zachodniego, stały na stanowisku akceptacji ideologii Mao Tse-tunga. Potępiając i zwalczając politykę ZSRR po XX Zjeździe KIPZR, uważały partię tę i inne partie komunistyczne za „stojące na stanowiskach socjal-imperialistycznych”. Ważne znaczenie w ideologii maoizmu odegrała teoria tzw. „dwóch wrogów” — USA i ZSRR, które określane były jako „supermocarstwa”. Po zaostrożeniu stosunków między ChRL a Albanią nastąpił dalszy rozłam w ruchu maoistowskim¹¹.

Kommunistische Partei Deutschlands/Marxisten-Leninisten — KPD/ML (Komunistyczna Partia Niemiec/Marksieści-Leninieści) — organizacja ta powstała 31 grudnia 1968 r. — a więc w okresie antyautorytarnych ruchów protestacyjnych. Założycielem partii był Erst Aust. W pierwszych latach istnienia KPD/ML była podzielona na zwalczające się ugrupowania i frakcje w rodzaju: KPD/ML — *Bolschewiki Linie* czy też KPD/ML — *Neue Einheit*¹². Organizacja młodzieżowa KPD/ML nosiła nazwę *Rote Garde* (Czerwona Gwardia). Organizacja miała również swój odłam w środowisku studenckim — *Studentenverband Kommunistischer Studentenbund/Marxisten-Leninisten (KSB/ML)*. W marcu 1975 r. założono własną *Rote Hilfe Deutschlands (RHD)* — „Czerwoną Pomoc Niemiec”. Organem prasowym było pismo „*Rote Morgen*”. KPD/ML, w przeciwieństwie do innych ugrupowań maoistowskich, podkreślała swoje związki z Albanią. KPD/ML oraz ugrupowania z nią związane odgrywały pewną marginalną rolę w środowisku „nowej lewicy” do

¹¹ *Ibidem*, s. 182.

¹² Por.: *Die Partei aufbauen...*, op. cit., ss. 49–98; F. D. Karl, *Die K-Gruppen. Entwicklung. Ideologie. Programme*. Bonn—Bad Godesberg 1976 oraz F. W. Schlomann, *Trozkisten — Europäische Arbeiter-Partei — Maoisten*. „Aus Politik und Zeitgeschichte”. Beilage zur Wochenzeitung „Das Parlament” 5. Juli 1980.

połowy lat siedemdziesiątych. W końcu tego dziesięciolecia organizacja ta nie odgrywała prawie żadnego znaczenia, grupując w swoich szeregach kilkudziesięciu członków¹³.

Kommunistische Partei Deutschlands — KPD (Komunistyczna Partia Niemiec) w swej nazwie odwoływała się do tradycji zdelegalizowanej przez faszystów KPD. Max Reimann tak scharakteryzował tę maoistowską organizację: „ta ultralewicowska zamaskowana grupa nadużywa nazwy i tradycji ruchu robotniczego i fałszuje jego cele”¹⁴. Maoistowska KPD powstała na gruncie stworzonej w lutym 1970 r. w Berlinie Zachodnim KPD/AO (organizacji odbudowy). Za datę powstania KPD uważany jest czerwiec 1971 r., gdy ogłoszono „Oświadczenie Programowe” (*Programmatische Erklärung*)¹⁵.

Z KPD związane były: *Kommunistischer Jugendverband Deutschlands* (KJVD) — jako organizacja młodzieżowa, *Kommunistischer Studentenverband* (KSV) — grupa studencka, *Kommunistischer Oberschulverband* (KOV) — organizacja młodzieży szkół średnich, *Revolutionäre Gewerkschaftsopposition* (RGO) — grupy związkowe. Organizacjami wspierającymi działalność KPD miały być organizacje o charakterze masowym: *Liga gegen den Imperialismus*, *Nationales Vietnamkomitee*, *Komitee „Hände weg von der KPD”* oraz *Rote Hilfe*. Organem prasowym był tygodnik „Rote Fahne”. Okresem największej aktywności KPD, podobnie jak i KPD/ML, był początek lat siedemdziesiątych. W wyborach do Senatu w 1975 r. KPD uzyskiwała 0,7 procent głosów (głównie w dzielnicach Kreuzberg — 2,0 procent, będącej podówczas centrum „lewicowej subkultury”, Schöneberg — 1,4 procent i Tiergarten — 1,3 procent). Partia ta, uważana za „prochińską”, skupiała na terenie Berlina Zachodniego w ostatnim okresie działalności kilkudziesięciu członków¹⁶. W wyniku awanturniczej, sekciarskiej polityki ugrupowanie to zostało całkowicie zdyskredytowane (podobnie jak i KPD/ML) w środowisku zachodniobermberskiej „lewicowej sceny politycznej”.¹⁷ W marcu 1980 r., podczas trwania trzeciego zjazdu KPD, nastąpiło samorozwiązanie partii. W uzasadnieniu swej decyzji wieliczone grono delegatów stwierdziło, że „parta zagubiła więź z masami i zatraciła swój rewolucyjny charakter”.

Kommunistischer Bund Westdeutschlands — KBW (Komunistyczny Związek Niemiec Zachodnich) powstał 12 czerwca 1973 r. z inicjatywy studentów i intelektualistów. KBW uważany był za maoistowską organizację o „zróżnicowanej argumentacji”. Oznaczało to, iż nie była ona tak ortodoksyjna i sekciarska w swej polityce i argumentacji jak KPD i KPD/ML. Studenckim odłamu KBW była *Kommunistische Hochschulgruppe* (KHG), a organizacją młodzieżową — *Kommunisti-*

¹³ W 1973 r. skupiała ona w swoich szeregach około tysiąca członków (łącznie z obszarem RFN) — por.: G. Langguth, *Protest von links...*, op. cit., s. 183.

¹⁴ *Ibidem*, s. 184.

¹⁵ Por.: *Die Partei aufbauen...*, op. cit., ss. 5-18 oraz F. D. Karl, *Die K-Gruppen...*, op. cit., ss. 16-18.

¹⁶ W 1972 r. zrzeszało około 300 członków (łącznie z obszarem RFN). Por. G. Langguth, *Protest von links...*, op. cit., s. 184.

¹⁷ Drastycznym przykładem awanturniczej polityki ugrupowań maoistowskich były wydarzenia z 6 listopada 1975 r. na terenie zachodniobermberskiego Uniwersytetu Technicznego (TU). W dniu tym trockistowska „Grupa Międzynarodowych Marksistów” (GIM) zorganizowała zgromadzenie poświęcone prawicowemu kursowi maoistowskich KPD i KPD/ML pod hasłem „Maoizm i obrona ojczyzny”. W czasie tego zgromadzenia uzbrojone w pałki i kije grupy członków i zwolenników KPD/ML i KSV sprowokowały wystąpienia przeciwko dbającym o porządek członkom GIM. W wyniku starć doszło do rękoczynów, 10 osób odniosło poważne obrażenia.

sch *Arbeiterjugendbund* (KAJB). Organem prasowym KBW był tygodnik „*Kommunistische Volkszeitung*”. Liczba członków organizacji w Berlinie Zachodnim (podobnie jak i innych tego typu ugrupowań) nie jest dokładnie znana.¹⁸ W czasie wyborów do Senatu Berlina Zachodniego w 1975 r. KBW uzyskiwała 0,1 procent głosów, a w 1979 r. także 0,1 procent. Dochody finansowe organizacji pochodzą głównie z wysokich, rygorystycznie zbieranych składek członkowskich (nadwyżki zarobków poszczególnych członków partii, które przekraczają tysiąc DM, są przekazywane na cele organizacji).

Kommunistischer Arbeiterbund Deutschlands — KABD (Komunistyczny Związek Robotników Niemiec) był najsłabszą organizacją maoistowską działającą na terenie Berlina Zachodniego. KABD powstał w wyniku połączenia dwóch samodzielnych organizacji: *Kommunistischer Arbeiterbund/Marxisten-Leninisten* i odłamu KPD/ML skupionego wokół organu teoretycznego „*Revolutionärer Weg*”. Organizacja skupiała odłam młodzieżowy pod nazwą *Jugendorganisation Revolutionärer Jugendverband Deutschlands* (RJVD) i studencką przybudówkę *Studentenorganisation Kommunistische Studentengruppe* (KSG). Organizacje te, podobnie jak KABD, nie odgrywały żadnej roli politycznej. W swych szeregach gromadziły kilku członków, których aktywność uzewnętrzniała się głównie poprzez przyklejanie plakatów na murach domów.

Działalność ugrupowań maoistowskich na terenie Berlina Zachodniego rozwijała się głównie w dwóch okresach. Lata 1971-1975 charakteryzują się sporym napływem członków, wzmożoną aktywnością, hałaśliwą propagandą i spektakularnymi akcjami (zajęcie budynku byłego szpitala Bethanien w dzielnicy Kreuzberg w 1971 r. i próba stworzenia z niego „Ludowego Ambulatorium”). Okres drugi — lata po 1975 r. — charakteryzuje się dyskredytacją maoizmu, masowym odpływem i tak nielicznych członków i sympatyków oraz stopniowym zanikiem działalności.

Ugrupowania trockistowskie

Pozycje trockistowskie wpłynęły w istotny sposób na założenia rewolty lat 1967-1969.¹⁹ Ideologia ruchu wywodzi się z koncepcji Lwa Trockiego tzw. „permanentnej rewolucji”. Założenia te legły u podstaw stworzonej 3 września 1933 r. w okolicach Paryża „IV Międzynarodówki”. Przez ówczesnych komunistów nazwana została ona „instrumentem imperializmu w jego walce przeciwko rewolucyjnemu ruchowi robotniczemu”. Trockiści interpretują system panujący w krajach socjalistycznych jako „stalinowski, biurokratyczny reżim, gdzie co prawda środki produkcyjne są w rękach państwa, ale należą one do biurokracji”. Organizacje trockistowskie zwalczają również „stalinowskie” pozycje maoistów. Ruch trockistowski jest rozbity, ma szereg frakcji (frankiści, lambertyści, healyści, posadyści, palboiści — od nazwisk działaczy trockistowskich)²⁰ i odgrywał niewielką rolę na nowo-lewicowej „scenie” Berlina Zachodniego.

Gruppe Internationaler Marxisten — GIM (Grupa Międzynarodowych Marksistów) powstała w 1968 r. i należała w latach siedemdziesiątych do najsilniejszych ugrupowań trockistowskich. GIM, będąc Niemiecką Sekcją IV Międzynarodówki,

¹⁸ Wg danych z marca 1974 r. KBW zrzeszała 1250 członków (łącznie z terytorium RFN). Por. G. Langguth, *Protest von links...*, op. cit., s. 185. Por. także *Wir waren die stärkste der Parteien... Erfahrungsberichte aus der Welt der K-Gruppen*. Westberlin 1977.

¹⁹ Dotyczy to głównie tzw. „teorii nowej awangardy”, która przypisuje kierowniczą rolę w rewolucyjnej walce studenckiej inteligencji.

²⁰ Por. G. Langguth, *Protest von links...*, op. cit., ss. 187-188.

w swych nielicznych szeregach skupiała głównie studentów (w 1976 r. członkami było tylko pięciu robotników). GIM kandydowała bez rezultatów w 1975 r. w wyborach do Senatu zachodniobерlińskiego. Organem prasowym był tygodnik „Was tun” oraz „Korrespondenz”.

„Spartakusbund (Związek Spartakusa) powstał 2-3 lutego 1974 r. jako element *Internationale Kommunisten Deutschland* — IKD. IKD odgrywał istotną rolę w czasie rebelii studenckiej — aktywnie działała w środowisku szkolnym grupa *Neuer Rote Turm*. W 1971 r. nastąpił podział na szereg grup, m. in. *Kommunistische Organisation Spartakus* i *Spartakus Bolschewiki-Leninisten*. W 1974 r. nastąpiło zjednoczenie tych dwóch odłamów i powstał *Spartakusbund*. Organem prasowym było pismo „Der Spartakus”.

Inne ugrupowania trockistowskie to:

Bund Sozialistischer Arbeiter oraz *Sozialistischer Bund*, które są członkami *Internationales Komitee* — IK (Międzynarodowego Komitetu). Pozostałe organizacje skupiające również bardzo małą liczbę członków to: *Trozkistische Liga Deutschlands* — TLD (około 10 członków) oraz *Sozialistische Arbeitergruppe* (SAG).

Anarchistyczne ugrupowania terrorystyczne

Okres rewolty z lat 1967-1969 wpłynął na powstanie i aktywizację różnych nowych grup anarchistycznych, w tym ugrupowań o charakterze terrorystycznym²¹. Organizacje te działały w większości w podziemiu i nawiązywały do różnych kierunków i ugrupowań anarchistycznych, funkcjonujących kiedyś w Niemczech²². Enklawowy charakter Berlina Zachodniego²³ spowodował, iż grupy te przez długi okres (lata 1968-1975) działały aktywnie przeprowadzając szereg udanych akcji terrorystycznych. Wobec faktu opublikowania wielu opracowań oraz swoistej popularności działalności i charakteru tych ugrupowań, ograniczę się do krótkiej charakterystyki dwu najistotniejszych grup.

Rote Armee Fraktion — RAF (Fracja Czerwonej Armii) zwana również *Baader* — *Meinhof* — *Gruppe* wywodzi swą terrorystyczną działalność z teorii tzw. „partyzantki miejskiej” (*Stadtguerilla*).²⁴ Organizacja ta „wslawiła” się szeregiem akcji (zamachy bombowe, porwanie Prezesa Związku Przemysłowców H. Schleyena itp.). W swych założeniach ideologicznych często posługiwano się marksistowską frazeologią.

Bewegung 2. Juni (Ruch 2 czerwca) nazwę swą wywodzi od dnia zamordowania studenta Benno Ohnesorga w 1967 roku. Ugrupowanie to działało wyłącznie na terenie Berlina Zachodniego. Rezultatem tzw. „akcji bezpośrednich” było m.in. porwanie byłego przewodniczącego zachodniobерlińskiej CDU — Petera Lorenza oraz morderstwo rzekomego agenta policji — studenta P. Schmuckera.

²¹ Por. M. Tomczak, *Studencka opozycja pozaparlamentarna lat sześćdziesiątych a terroryzm w RFN*. „Przegląd Zachodni” nr 4/1979.

²² Por. W. Harick, *Zur Kritik der revolutionären Ungeduld. Eine Abrechnung mit dem alten und dem neuen Anarchismus*. Hannover 1969; H. Boch, *Geschichte des „linken Radikalismus” in Deutschland*. Frankfurt/M. 1976; G. Bartsch, *Anarchismus in Deutschland*. Hannover 1973; S. Binder, *Terrorismus. Herausforderung und Antwort*. Bonn 1978 oraz D. Senst, *Anarchosyndikalismus in der heutigen Zeit. Wesen und Gestalt, Quellen, Funktionen und Rolle im Klassenkampf, Gesellschaftstheorien und politisch-programmatische Position*. Berlin 1980.

²³ Por. A. Sakson, *Berlin Zachodni jako swoista enklawa*. „Przegląd Stosunków Międzynarodowych” nr 6/1981.

²⁴ Por. U. Meinhof, *Das Konzept Stadtguerilla*. Westberlin 1969.

Zachodniobierlińska sytuacja, tworząca korzystny klimat dla swoistej lewicowej subkultury, spowodowała, iż w początkach lat siedemdziesiątych ugrupowania te cieszyły się sporym poparciem określonych środowisk młodzieży w tym mieście (głównie w dzielnicy Kreuzberg)²⁵. Tam też głównie ukazywały się nielegalne czasopisma anarchistyczne, takie jak: „Berliner Anzünder”, „Wir wollen alles”, „Fizz”, „Agit 883”. W końcu lat siedemdziesiątych należały do nich m. in. „Befreiung”, „Revolütie” oraz „Schwarze Protokolle”.²⁶

Porwanie i zabójstwo M. Schleyera dokonane przez RAF było kulminacyjną akcją tej grupy terrorystycznej. Spowodowało to wzrost napięcia społecznego oraz sytuację kryzysową zarówno w Berlinie Zachodnim, jak i w RFN. Reakcją na działalność terrorystyczną była histeria środków masowego przekazu oraz nie przebierająca w środkach nagonka na środowisko całej lewicy i jej sympatyków, którzy w zdecydowanej większości odcinali się od działalności terrorystycznej.²⁷ Wpłynęło to w istotny sposób na zmianę świadomości społecznej oraz spowodowało wzrost nieprzychylnego, a często wrogiego, stosunku do lewicy wśród szerokiego rzesz społeczeństwa zachodniobierlińskiego i zachodnioniemieckiego.²⁸

Organizacje studenckie współpracujące z SPD i SEW

Odrębną pozycję wśród lewicowych ugrupowań działających w środowisku studenckim Berlina Zachodniego zajmują ugrupowania związane z socjaldemokratyczną SPD oraz z Socjalistyczną Partią Jedności Berlina Zachodniego (SEW).

Juso-Hochschulgruppe (HSG) stanowi odgałęzienie SPD w środowisku studenckim. W latach sześćdziesiątych interesy socjaldemokratów w tym środowisku reprezentował *Sozialistischer Hochschulbund (SHB)*. Organizacje te z reguły zajmowały bardziej radykalne stanowiska w kwestiach politycznych i społecznych niż ich macierzysta partia. Często tworzyły sojusze z komunistami i innymi lewicowymi organizacjami studenckimi.

SEW, stojąc na stanowisku marksistowsko-leninowskim, jest integralną częścią międzynarodowego ruchu robotniczego. SPD i SEW w przeciwieństwie do ugrupowań tzw. „nowej lewicy” uważane są za organizacje tzw. „starej lewicy”. SEW uważa się za kontynuatorkę zdelegalizowanej Komunistycznej Partii Niemiec (KPD). Przez ugrupowania nowo-lewicowe nazywana jest często „partią promoskiewską” lub „dogmatyczno-marksistowską”.

Aktywność i wpływy SEW w środowisku studenckim można generalnie podzielić na dwa okresy. W latach poprzedzających antyautorytarną rewoltę młodzieży oraz w czasie jej trwania partia ta z różnych względów²⁹ nie odgrywała istotnej roli w tym środowisku. Sytuacja uległa zmianie w latach siedemdziesiątych. Wtedy w szeregach tej partii zaczęły napływać duże grupy młodzieży, która po załamaniu się rewolty była rozczarowana działalnością większości lewackich

²⁵ Por. A. Sakson, *Berlin-Kreuzberg centrum młodzieżowej subkultury*. „Przegląd Humanistyczny” nr 9-10/1986.

²⁶ Por. A. Sakson, *Alternatywna prasa w RFN i Berlinie Zachodnim*. „Zeszyty Prasoznawcze” nr 4/1983.

²⁷ Celowi temu służyła m. in. niewybredna nagonka na laureata nagrody Nobla, autora „Utraconej czci Katarzyny Blum” — Heinricha Bölla oraz innych lewicowców.

²⁸ Sytuację tę sugestywnie ukazuje dokumentalny film pt. *Deutschland im Herbst (Niemcy jesienią)*.

²⁹ Por. D. Ahrens, *Das Verhältnis der SEW zur Studentischen Bewegung, zur Intelligenz*. „Konsequent” nr 2/1970.

ugrupowań. W latach siedemdziesiątych stopniowo coraz większe wpływy w środowisku studenckim zaczynały zdobywać ugrupowania związane z tą partią. Wy różniły się przede wszystkim dwie:

SEW-Hochschulgruppe, skupia w swych szeregach studentów — członków partii. Grupy studenckie działają podobnie jak *Juso-Hochschulgruppe* na różnych uczelniach i kierunkach studiów. Ich głównym zadaniem jest propagowanie założeń i polityki macierzystej partii w tym środowisku oraz aktywne uczestnictwo w organach i gremiach uczelnianych i studenckich.

Aktionsgemeinschaft von Demokraten und Sozialisten (ADS) — w jej skład wchodzi zarówno członkowie *SEW*, jak również tzw. „niezależni socjaliści” oraz socjaldemokraci z *SPD*. Celem *ADS* jest „stworzenie frontu wszystkich postępowych, demokratycznych sił oraz polityki zorientowanej na związki zawodowe”.³⁰

Niedogmatyczna lewica

Najtrudniejszym do określenia i scharakteryzowania elementem zachodniobерlińskiej „lewicowej sceny” politycznej lat siedemdziesiątych jest niedogmatyczna lewica. W jej skład wchodzi młodzi ludzie o zróżnicowanych poglądach lewicowych. Są to z jednej strony byli członkowie różnego rodzaju tzw. „partii kadrowych” nowej lewicy, którzy je opuścili i szukają miejsca dla dalszej działalności, lub też lewicowcy, którzy nie należeli do żadnej partii. Elementem jednoczącym ten ruch jest niechęć do „hierarchicznie represywnych, ubezwłasnowolniających i sekciarskich ugrupowań dogmatycznej lewicy”. Do grona tych partii zalicza się praktycznie wszystkie ugrupowania lewicowe: *SEW*, *KPD*, *KPD/ML*, *KBW*, *GIM*, *Spartakusbund* itd.

Reprezentantem ruchu niedogmatycznej lewicy w środowisku studenckim jest w dużej mierze tzw. ruch sportaniczny (*Sponti-Bewegung*). Postulaty niedogmatycznej lewicy realizują takie czasopisma jak: „Der neue Lange Marsch”, „Kursbuch” czy też „Kritik”. Powszechnie uważa się wydawnictwo „Rotbuch Verlag” za czołowego wydawcę tego ruchu. Interesującym przykładem działalności wśród niezależnej lewicy jest Socjalistyczne Biuro Offenbach (*Sozialistisches Büro Offenbach* — *SB*), które próbowało zjednoczyć ogół sił lewicowych w jedno silne ugrupowanie.

Socjalistyczne Biuro (*SB*) i inne zachodniobерlińskie ugrupowania, identyfikujące się z niedogmatyczną lewicą, skupiają się wokół powołanej do życia w dniu 5 października 1978 r. *Alternative Liste für Demokratie und Umweltschutz* — *AL* (Alternatywna Lista na rzecz Demokracji i Ochrony Środowiska). Ta „pozaparlamentarna” inicjatywa wyborcza „jest wspólnym związkiem członków wywodzących się z inicjatyw obywatelskich, związków zawodowych, rad zakładowych i osobowych, grup kobiecych, grup najemców i młodzieży, demokratycznych komitetów, grup studenckich, inicjatyw bazowych i wielu innych, którzy winni są za politykę uwzględniającą gospodarcze interesy określonej mniejszości”.³¹ W działalności Alternatywnej Listy (liczącej podówczas przeszło 1200 członków) istotną rolę odegrała maoistowska *KPD*, która w przeciwieństwie do wyborów w 1975 r. nie wystawiała już więcej własnych kandydatów w wyborach do Senatu. Wyciągając wnioski z klęski wyborczej w 1975 r. *KPD* postanowiła zmienić taktykę i aktywnie

³⁰ „FU — Spiegel” nr 7/1978, s. 11.

³¹ *Alternative Liste zu den Wahlen im März 1979* (deklaracja wyborcza).

zaangażować się w ekologiczny ruch „zielonych” (*Grüne Bewegung*), z którego wyłoniła się AL. Sytuacja ta spowodowała, iż w środowisku niedogmatycznej lewicy powstały na tym tle pewne kontrowersje (np. część niezależnej lewicy uważała, że „stalinowska” KPD wywiera zbyt duży wpływ na polityczny charakter AL)³². Alternatywna Lista — nie będąc partią polityczną, lecz luźnym związkiem inicjatyw obywatelskich, niewielkich ugrupowań politycznych i osób prywatnych — różni się światopoglądem i koncepcjami politycznymi. Wobec wielkich partii członkowie AL ustosunkowują się niezwykle krytycznie, podobnie jak i do polityki Senatu.

W marcu 1979 r. Alternatywna Lista brała udział w wyborach do Senatu i parlamentów dzielnicowych. Rezultaty wyborcze okazały się dla AL pozytywnym zaskoczeniem. Ogółem oddano na nią 47 543 głosy — co stanowiło 3,7 procent ogółu ważnych głosów. Ugrupowanie to zdystansowało inne lewicowe partie kandydujące w tych wyborach (*SEW* uzyskała 1,1 procent głosów wobec 1,8 procent w 1975 r., *KBW* — 0,1 procent wobec 0,1 procent w 1975 r.). Podstawowa baza wyborcza AL to młode pokolenie. Poważny sukces wyborczy uzyskała AL w wyborach do Senatu Berlina Zachodniego w dniu 10 maja 1981 r., uzyskując 90 522 głosy, tj. 9,2 procent ważnych głosów. Tym samym uzyskała ona 9 mandatów w Senacie. Alternatywna Lista przekształcała się stopniowo w zorganizowaną lewicową partię polityczną.³³

W środowisku studenckim nurt niedogmatycznej lewicy reprezentują tzw. *Basisgruppen*, *Initiativen*, *Spontis* — grupy bazowe, inicjatywne i spontaniczne — posiadające charakter zróżnicowany i niejednorodny. Skupiały one w swych szeregach różne odłamy lewicy.

LEWICOWY RUCH STUDENCKI W DRUGIEJ POŁOWIE LAT SIEDEMDZIESIĄTYCH

Nastawienia i preferencje polityczne zachodniobierlińskich studentów lat siedemdziesiątych najlepiej oddają analizy popularności poszczególnych ugrupowań studenckich o charakterze politycznym w tym środowisku, a szczególnie analiza rezultatów wyborów do rad wydziałowych i parlamentu studenckiego (*ASTA*) na największej uczelni zachodniobierlińskiej, jaką jest Wolny Uniwersytet (*FU*) liczący około 35 tysięcy studentów.

Ogólna analiza rezultatów wyborów do studenckich organów przedstawicielskich na przestrzeni lat siedemdziesiątych dowodzi, że decydującą pozycję odgrywały ugrupowania lewicowe. One też nadawały główny ton w środowisku studenckim. Na przestrzeni lat zmieniały się ilości głosów uzyskanych przez poszczególne ugrupowania lewicowe (*ADS*, *SHB*, *Jusos*, *K-Gruppen*, *Spontis*), ale zawsze blok lewicy miał przewagę w studenckich organach przedstawicielskich, niezależnie od zmian koniunkturalnych na prawicy i w centrum. Był to jeden z elementów kształtujących ogólną opinię o uczelni, która często uznawana jest za „Czerwoną Uniwersytet” (*Rote Universität*)³⁴.

³² Por.: *Alternative Liste mit oder ohne KPD?*, „Radikal” nr 46/1978.

³³ Por. A. Sakson, *Alternatywna Lista na rzecz Demokracji i Ochrony Środowiska w Berlinie Zachodnim*. „Studia Nauk Politycznych” nr 1/1985.

³⁴ O ogólnej atmosferze uczelni świadczą obok analizowanych wyborów do studenckich organów przedstawicielskich, również podobne wybory wśród nauczycieli akademickich, współpracowników naukowych oraz innych sił pomocniczych. W gremiach tych wpływy polityczne są bardziej spolaryzowane. Wśród naukowców przeważały tendencje centrowe-

Pierwsza połowa lat siedemdziesiątych charakteryzowała się zdecydowaną przewagą ugrupowań lewicowych. Najsilniejszą była ADS, która uzyskiwała w 1972 r. (jak również w 1974 r.) — 26 mandatów (na 60 możliwych). W 1974 r. ugrupowania skrajnie lewicowe i lewicowe uzyskały ogółem 75,6 procent głosów, podczas gdy ugrupowania tzw. środka — 8,2 procent, a blok prawicy uzyskał ogółem 16,2 procent.³⁵

Charakterystycznym przejawem drugiej połowy lat siedemdziesiątych był zanik znaczenia ugrupowań maoistowskich (*K-Gruppen*). ADS oraz *Jusos-HSG* pozostały w dalszym ciągu najsilniejszymi ugrupowaniami studenckimi, pomimo iż utraciły pewną ilość głosów, głównie na rzecz tzw. ugrupowań spontanicznych. W 1977 r. ADS dysponowało 12 mandatami (w 1976 r. — 17 miejsc) a *Jusos-HSG* miało ogółem 8 miejsc. Na czoło ugrupowań studenckich wysunęły się grupy spontaniczne, które w 1977 r. zebrały największą liczbę głosów i posiadały ogółem 19 mandatów.

Ugrupowania spontaniczne są przykładem kolejnej ewolucji w ruchu studenckim. Ich rosnąca popularność związana była ze zjawiskiem coraz większego znużenia partiami politycznymi i państwem. Atrakcyjność grup spontanicznych polegała m. in. na próbach łączenia działalności politycznej z więzami wewnątrz grupy, poczuciem bezpieczeństwa, a także w spontaniczności działań i niekonwencjonalnym sposobie występowania.³⁶ Ugrupowania spontaniczne zwane także *Tunix-Bewegung* opierają swoją działalność na tzw. grupach bazowych (*Basisgruppen*), które istnieją na poszczególnych kierunkach studiów. Powstanie i popularność tych grup była reakcją na anonimowość i brak kontaktów oraz więzi koleżeńskich wśród studentów danego roku na poszczególnych kierunkach studiów.³⁷ Zróżnicowanie i niejednorodność grup bazowych utrudnia sprowadzenie ich do wspólnego mianownika. Byli wśród nich przeciwnicy wszelkiej władzy, zaangażowani obrońcy środowiska naturalnego, ludzie uczciwie szukający alternatywy do obecnych form życia, starający się poprzez uproszczenie i zdecentralizowanie życia przyczynić się do rozwiązania współczesnych kryzysów. Byli tam też zwolennicy dynamicznej terapii grupowej i autoanalizy.

W dniach 27-29 stycznia 1978 r. odbył się w Berlinie Zachodnim międzynarodowy kongres ruchu spontanicznego, tzw. *Tunix Kongress*. W różnych imprezach organizowanych z tej okazji brało udział około 15-20 tysięcy młodych ludzi. Odbyła się m. in. demonstracja uliczna w dzielnicy *Alt-Moabit*, gdzie w tamtejszym więzieniu odsiadywali karę młodzi drukarze, uwięzieni za druk wrogich konstytucji biuletynów „Info-Bug”³⁸, zawierających m. in. doniesienia *RAF* i *Bewegung 2. Juni*.

Podziały polityczne, jakie zarysowały się w końcu lat siedemdziesiątych (lata 1977-1978) na zachodniobерлінskim uniwersytecie, zostały utrzymane w 1979 r. W przeprowadzonych po raz pierwszy od dziesięciu lat wyborach do parlamentu

-prawicowe, wśród niższych pracowników naukowych — centrowo-lewicowe, a wśród przedstawicieli pracowników pomocniczych zdecydowaną przewagę posiadają tendencje centrowe. Por.: „FU — Spiegel” nr 13/1974.

³⁵ Por.: „FU — Info” nr 13/1974.

³⁶ Por. T. Waldhubel, *Sponti-Bewegung. Flucht in den Alltag?* „Das Argument” nr 113/1978.

³⁷ Dowolność w doborze programów studiów oraz duża liczebność słuchaczy na poszczególnych kierunkach studiów powodują, iż studenci danego roku najczęściej nie znajdują się.

³⁸ Por. H. Ho p p, *Tunix in Berlin*. „Neues Forum” nr 191/192 z 1978 r.

studentckiego (AStA). Organ ten zlikwidowany został w 1969 r. przy aktywnym poparciu sił lewicowych. Zbuntowani studenci uważali go za „burżuazyjny przeżytek”. Na jego miejsce stworzono system rad (*Fachbereitschaftsrat* itp.). Decyzji tej nie przeciwstawiły się również ugrupowania prawicowe, które z rozwiązaniem AStA wiązały nadzieję na rychłe rozbitcie sił lewicowych.

W rezultacie wyborów w 1979 r. ukształtowały się trzy zasadnicze grupy:

1. grupy bazowe (*Basisgruppen*), 2 grupy ruchu spontanicznego (*Sponti*) i Lista Feministyczna — razem 24 miejsca;
2. koalicja ADS oraz *Jusos* — 20 miejsc;
3. blok pięciu prawicowych grup: RCDS, *Junge Union*, SLH, *Reformgruppe* oraz *Liste 1* — razem 10 głosów.

W wyniku tych wyborów umocniły swą pozycję ugrupowania bazowe i spontaniczne. W porównaniu do lat poprzednich utrzymały swoje stanowisko ADS, *Jusos* i ugrupowania centrowe. Spadek zanotowały natomiast ugrupowania maoistowskie i prawicowe. W sumie ugrupowania lewicowe posiadały trzy czwarte mandatów (44 miejsca na 60) i one odgrywały decydującą rolę.

Niezależnie od analizy rezultatów wyborów do studentckich organów przedstawicielskich równie istotny był stosunek ogółu studentów do samych wyborów. W głosowaniu w 1979 r. na 25 797 uprawnionych do wyborów przy urnach stanęło jedynie 11 327 osób, tj. 43,9 procent. Frekwencja wyborcza była podobna jak w 1978 r. (34 procent). Również w latach poprzednich była ona niska i nie przekraczała 50 procent (45 procent w 1975 r.).

Uczelnie wyższe drugiej połowy lat siedemdziesiątych zaczęły stopniowo stawać się „wyspami, autonomicznymi dziedzinami życia, w których społeczeństwo pojawia się jako odległe widmo”.³⁹ Określa się je często mianem swoistego „getta”, gdzie pozbawione zostały mocy wiążącej kanony kapitalistycznego społeczeństwa uprzemysłowionego. Mercedes i dom jednorodzinny nie uchodzą tu za cel życia godny pożądania, lecz za śmieszne poczwary śmiesznego społeczeństwa. Odbywały się tam różnego rodzaju demonstracje i zgromadzenia protestacyjne. Dotyczyły one jednak bardziej spraw samych studentów, niż problemów politycznych. Wystąpienia te skupiały nawet sporą liczbę uczestników, ale nie miały one już charakteru masowego oraz tej ekscytującej atmosfery z końca lat sześćdziesiątych.⁴⁰ W dalszym ciągu działały aktywnie różnego rodzaju polityczne organizacje studentckie, grupujące jednak w swych szeregach jedynie nielicznych aktywnych studentów, którzy stanowili zdecydowaną mniejszość w politycznie biernej masie studentów.⁴¹ Pokolenie studentów końca lat siedemdziesiątych było „pozbawione możliwości rozwoju i pełne głębokiej rezygnacji. Manifestowało swoje przystosowanie”.⁴² Trafna wydaje się opinia profesora socjologii Oscara Negta na temat osłabienia aktywności politycznej w szkołach wyższych w tym okresie:

„Studentcka polityka identyfikuje się o wiele mniej niż dziesięć lat temu z zewnętrznymi ideałami politycznymi, ale jest mocniej zorientowana na problemy,

³⁹ Por. Wypowiedź P. Glotza dla „Sterna” nr 49/1977.

⁴⁰ Por. J. A. Schüle, *Von der Studentenrevolte zur Tendenzwende oder der Rückgang ins Private. Eine sozialpsychologische Analyse*. „Kursbuch” nr 48/1977.

⁴¹ Np. seria demonstracji ulicznych i zgromadzeń protestacyjnych, jakie miały miejsce na początku listopada 1976 r. Dotyczyły one spraw socjalnych i bytowych studentów. W demonstracji ulicznej 1 grudnia 1976 r. wzięło udział około 16 tysięcy studentów. Por.: „FU — Info” nr 18/1976.

⁴² Por. „Die Zeit” nr 11/1979.

które niegdyś zaniedbała studencka lewica lat sześćdziesiątych: oceny w stołówkach, stypendia, organizacja studiów itd. Znaczy to, że odbywa się pewna tradycyjna, ejonalizacja polityki studenckiej, coś w rodzaju „studenckiego syndykalizmu”⁴³.

Andrzej Sakson

UWAGI DO DZIEJÓW FILMU W NIEMCZECH I RFN

Pieniądz, sztuka czy polityka?

Film, uznawany dziś powszechnie za autonomiczną sztukę, rządzącą się własnymi regułami, od zarania swego istnienia był nierozzerwalnie sprzężony z kapitałem finansowym i w stałej zależności ekonomicznej od publiczności kinowej. Bazując na sztukach wolnych od tej zależności, jak np. literatura, plastyka, taniec, muzyka itp., film — chcąc się rozwijać — musiał stale przyplacać swój nieartystryczny rodowód kompromisami najróżniejszej natury: moralnej, estetycznej, etycznej czy politycznej, w skutek czego często zagrażało mu zepchnięcie do roli czynnika gospodarczego, przyozdobionego pozorami artyzmu i przemycającego w zakamuflowanej postaci wartości i treści pozaartystyczne, służące pewnym grupom w realizowaniu określonej polityki. Film zawsze stawał przed trudnym do rozstrzygnięcia dylematem wyważenia funkcji społecznych, jakie mógł spełniać, oraz określenia się za jednym z dwu napędzających go czynników: sztuką czy pieniądzem.

Okres pionierski kina to twarda walka konkurencyjna obrotnych przedsiębiorców, upatrujących w kinematografii niewyczerpane źródło dochodów, albowiem film jako namiastka spełnionych marzeń widzów, sam regulował popyt i podaż oferowanych „dóbr”. Jest rzeczą oczywistą, że film bardzo wcześnie przestał być li tylko sensacją techniczno-rozrywkową *fin de siècle'u* przekształcając się z czasem w towar o charakterze rozrywkowym, masowo oferowanym i przyjmowanym przez publiczność o niezbyt wygórowanych wymaganiach artystycznych. Tylko nieliczni entuzjaści kinematografu dostrzegli w pierwszych latach upowszechniania się kina, iż film może być zwiastunem rozwoju nowego ważnego czynnika kulturotwórczego¹, oferującego poza rozrywką także wartości oświatowe, estetyczne czy artystyczne. Film był także wyzwaniem rzuconym ludziom obdarzonym fantazją i kuśli swoimi możliwościami kreatywnymi do posłużenia się nim celem oddziaływania na wyobraźnię, nastroje i emocje potencjalnych widzów. Ale nowy środek masowej kultury był kosztownym instrumentem uprawiania sztuki i właśnie owa ekonomiczna zależność w zdecydowany sposób determinowała rozwój techniki filmowej i wyznaczała granice poziomu artystycznego produkowanych filmów.

⁴³ Cyt. za: J. Zaremba, *Chude lata uniwersytetów*. „Student” nr 219/1978.

¹ Rolę taką przypisywał „ożywionej fotografii” pierwszy teoretyk kina — Bolesław Matuszewski, Polak żyjący w Paryżu, który już w 1897 r. opublikował pierwszą w świecie rozprawę teoretyczną pt. *Une nouvelle source de l'histoire*, postulując w niej utworzenie archiwum filmowego i przechowywania tam „dokumentów historycznych” — zdjęć filmowych o aktualnych wydarzeniach politycznych i kulturalnych. Por. Z. Czeczot-Gawrak, *Zarys dziejów teorii filmu pierwszego pięćdziesięciolecia 1895-1945*. Wrocław—Kra-ków—Warszawa 1977, ss. 45-56.